

VYTAUTAS SINKEVIČIUS

Buvęs Lietuvos Respublikos valstybinės derybų su Rusijos Federacija dėl Rusijos kariuomenės išvedimo iš Lietuvos delegacijos narys

RUSIJOS KARIUOMENĖS IŠVEDIMAS IŠ LIETUVOS: TO LAIKOTARPIO UŽRAŠŲ FRAGMENTAI

Kiekvienas, kuris dalyvavo derybose su Rusija dėl jos kariuomenės išvedimo iš Lietuvos, gali paliudyti, kad derybos buvo labai sunkios. Lietuva derybose laikėsi nuostatos, jog turi būti deramasi ne dėl to, ar Rusijos kariuomenė turi būti išvesta iš Lietuvos, – tai buvo Rusijos pareiga, kylanti iš tarptautinės teisės reikalavimo pašalinti Sovietų Sąjungos 1940 m. įvykdytos agresijos prieš Lietuvą pasekmes, – Lietuva derėjosi tik dėl to, kada ir kaip Rusijos kariuomenė turi būti išvesta. Buvo siekiama, kad tai būtų padaryta kuo greičiau. Tikiuosi, kad šiame straipsnyje pateikiami jo autoriaus derybų laikotarpiu darytų užrašų fragmentai padės skaitytojui geriau suprasti, kokių derybinių pozicijų laikėsi Lietuva, o kokių – Rusija, taip pat leis bent iš dalies pajusti atmosferą, kurioje vyko derybos.

1992 m. rugpjūčio 11 d. (Vilnius, Užsienio reikalų ministerija, 10 val.)

ČESLOVAS STANKEVIČIUS. Sveikina Rusijos delegaciją, sako, jog tikisi, kad šis derybų delegacijų susitikimas ir derybos padės spręsti pagrindinį klausimą – Rusijos kariuomenės išvedimą iš Lietuvos.

VIKTORAS ISAKOVAS. Dėkoja; tikisi, kad rasime sprendimus, atitinkančius valstybių interesus.

Č. STANKEVIČIUS. Siūlau svarstyti pagrindinį klausimą, t. y. kariuomenės išvedimo klausimą, vėliau – visus kitus klausimus.

V. ISAKOVAS. Siūlau aptarti penkias pagrindines kryptis: 1) teisinės humanitarinės problemos; 2) karinės problemos; 3) Kaliningradas; 4) nacionalinių mažumų padėtis, žmogaus teisės ir jų užtikrinimas Lietuvoje; 5) ekonomika.



Česlovas Vytautas Stankevičius, derybų su Rusija delegacijos vadovas. O. Posaškovo nuotrauka.



Okupacinė kariuomenė bando šeiminkauti.

Noriu išdėstyti Rusijos poziciją visais nurodytais klausimais.

Č. STANKEVIČIUS. Ar šis Rusijos derybų delegacijos pasiūlymas reiškia, kad kariuomenės išvedimo grafiko nesvarstysime?

V. ISAKOVAS. Svarstysime ir tai, tačiau žymiai plačiau; tegul dirba ekspertai, mes patys neredaguosime.

Č. STANKEVIČIUS. Prašau pirmiausia svarstyti kariuomenės išvedimo klausimą.

V. ISAKOVAS. Gerai, dabar nesiginčysime; svarstysime ir kariuomenės išvedimo klausimą, bet kartu su visais kitais klausimais. Gaila, kad Lietuva vėl nepasiruošusi svarstyti ekonomikos ir kitų klausimų. Pradžioje noriu pateikti kai kurias pastabas: jau žinau Jūsų požiūrį į Rusijos ir Lietuvos užsienio reikalų ministrų susitikimą. Noriu Jūsų argumentacijos. Kodėl Lietuva nori komplikuoti santykius su Rusija, kodėl nenori užsiimti vien savo vidaus reikalais? Jūsų referendumas dėl kariuomenės išvedimo ir žalos atlyginimo buvo nereikalingas, nes Jūs žinojote, kad Rusija neišves savo kariuomenės 1992 metais. Referendumas įstūmė Jus į aklavietę. Supraskite, kad išvedimo terminus lemia visų pirma tai, kad Rusija turi paruošti savo naujas gynybos pozicijas. Jas įrengti reikia bent 5 metų, o mes sutikome iki 1994 metų. Tai B. Jelcino sprendimas, jam nebuvo lengva apsispręsti. Jeigu Lietuva tai supras ir tuo pagrindu norės susitarti – per kelis posėdžius galime susitarti. Latvijoje ir Estijoje žymiai daugiau problemų. Lietuva gali bent keliais metais aplenkti Latviją ir Estiją kariuomenės išvedimo klausimu. Ten yra strateginių objektų, problemų su tautinėmis mažumomis, jie yra priėmę kai kurių taisytinių įstatymų. Ten tikrai bus sudėtingiau. Vien valstybių vadovai negali imti ir susitarti dėl kariuomenės išvedimo, kariuomenės išvedimui reikia pasiruošti. 1994 metai nurodyti atsižvelgiant į kariuomenės dydį, kariškų skaičių, naujų butų statybos poreikius ir kitus dalykus.

Žinau, kad A. Abišala vyksta į Daniją; turės progą pakalbėti apie pinigus ir danų pagalbą. 1994 metai – tai maksimumas, ką Rusija gali pasiūlyti ir padaryti. Dėl to turėsime daug ekonominių, psichologinių ir kitų problemų. Rusijos sienos dabar neginamos, mes ruošiame naują karinę doktriną.

Išvesime 223 karines dalis, apie 36 tūkst. žmonių. 1992 m. išvesime apie 11 tūkst. kariškių, iš jų – apie 4, 5 tūkst. karininkų; 1993 m. – apie 7, 3 tūkst. kariškių; 1994 m. – apie 17, 5 tūkst. kariškių, iš jų – apie 4, 5 tūkst. karininkų.

Mes esame aklavietėje dėl kelių priežasčių: 1) Rusijos parlamentas neratifikuos jokie susitarimo, jeigu nebus apgintos karininkų ir jų šeimos narių socialinės ir kitos teisės; 2) mūsų armija yra Lietuvoje, tai faktas, su tuo reikia skaitytis; kariškiai turi čia gyventi, kol bus išvesti; jie turi turėti kažkokį teisinį statusą.

Noriu pasakyti ir dėl žalos atlyginimo. Rusija nesutinka atlyginti Lietuvos reikalaujamą žalą, nes Rusija nepadarė Lietuvai žalos, ją padarė Sovietų Sąjunga; Lietuva išstojo iš Sovietų Sąjungos, todėl čia liko Sovietų Sąjungos turtas; kodėl Lietuva reikalauja atlyginti žalą tik iš Rusijos, kodėl ne iš Turkmėnijos, ne iš kitų sąjunginių respublikų?

Noriu Lietuvos delegacijai perduoti susitarimo projektą dėl karinių krovinių tranzito per Lietuvą.

Be to, noriu pasakyti, kad mums reikia apie 11,2 tūkst. butų (3 kambarių – 3 600; 2 kambarių – 6 100; 1 kambario – 500 butų). Butams pastatyti prireiks apie 12,5 milijardo rublių. Lietuva gali prisidėti prie butų statybos.

Č. STANKEVIČIUS. Dėkoju, kad kai ką paaiškinote; ačiū už atvirą Rusijos pozicijos išdėstymą. Turiu paaiškinti Lietuvos poziciją:

Lietuva niekada nebuvo įstojusi į Sovietų Sąjungą, todėl nėra reikalo kalbėti apie kažkokius išstojimus iš jos; turime vadovautis tarptautine teise, o ne kažkieno sugalvotais ir teisiškai visiškai nepagrįstais teiginiais;

pagal Helsinkio dokumentus Rusija negali reikalauti ir veikti taip, kad jos saugumas būtų užtikrintas Lietuvos saugumo sąskaita;

Rusija savo kariuomenės buvimu Lietuvoje dabar pati (o ne Sovietų Sąjunga) daro žalą Lietuvai, jos gamtai ir kt.; už žalą būtina atlyginti;

negalima ignoruoti mūsų Tautos valios, pareikštos referendume dėl Rusijos kariuomenės išvedimo ir Lietuvai padarytos žalos atlyginimo;

Lietuvos pateiktas grafikas dėl Rusijos kariuomenės išvedimo yra pagrįstas, jį dar bus galima tikslinti;

dėl Rusijos kariuomenės statuso: Lietuva turi paruošusi atitinkamus projektus, bet iš karto noriu pasakyti, kad Rusijos kariuomenė Lietuvoje neturės jokio teisinio statuso ir jokių ypatingų sąlygų kovinei parengčiai. Tai Lietuvoje neteisėtai esanti ir iš Lietuvos išvedama kariuomenė, todėl Lietuvoje ji negali turėti jokio jos buvimą čia įteisinančio statuso;

Rusija turi prisiminti, kad butai reikalingi ne tik išvedamos kariuomenės karininkams, bet ir mūsų tremtiniam; jie nori grįžti, Rusija gali jiems padėti grįžti.

(Rusijos delegacija nelaukė tokio aiškiaus ir griežto atsakymo; atmosfera aiškiai kais-ta; būtina pauzė, kitaip gali atsitikti taip, kad jie net nesutiks kalbėtis ir dėl to apkaltins Lietuvą; 11.30 val. skelbiama pusės valandos pertrauka; 12.00 – delegacijos vėl už derybų stalo. Panašu, kad aistros kiek aprimo.)

V. ISAKOVAS. Galima svarstyti, kaip Rusija atlygins žalą, kuri atsirado nuo tos dienos, kai kariuomenė perėjo Rusijos žinion; be to, galime aiškintis, kaip atlyginti Lietuvai už jos kariuomenės turta, kuris buvo sunaikintas 1940 metais.

Č. STANKEVIČIUS. Ar Rusija sutinka atlyginti žalą už 1991 m. sausio 13 d. agresiją?

V. ISAKOVAS. Rusija tuomet Jus apgynė, Jūs net dėkojote B. Jelcinui, o dabar – norite už tai dar gauti iš Rusijos atlyginimą?

Č. STANKEVIČIUS. Ar Rusija atlygins žalą Lietuvos žmonėms, kurie nukentėjo nuo stalinizmo?

V. ISAKOVAS. Rusija už Sovietų Sąjungos veiksmus nemokės.

Č. STANKEVIČIUS. Mes negalime atsisakyti ginti savo žmonių teisių.

V. ISAKOVAS. Kodėl Jūs nenorite kalbėti apie visą kompleksą klausimų? Ar ir toliau reikalaujate atlyginti žalą? Taip ar ne? Ar vis dėl to modifikuosite savo poziciją?

Č. STANKEVIČIUS. Galėsime tartis dėl įvairių variantų. /.../ Pirmiausia galėtume mėginti detalizuoti Lietuvos pateiktą Rusijos kariuomenės išvedimo grafiką.

V. ISAKOVAS. Jūsų premjeras vyksta į Daniją, galės paprašyti pinigų, tuomet išvesime greičiau.

Č. STANKEVIČIUS. Nemanau, kad Lietuvos premjeras turi rūpintis pinigais Rusijai; jis turi rūpintis savo valstybės gyventojais. Turiu pasakyti, kad išklausi Jus, susidaro įspūdis, jog Rusija čia skelbia išankstinį verdiktą, bando primesti savo poziciją ir sprendimus kitai mažesnei valstybei. Ar tai, apie ką B. Jelcinas užsiminė Miunchene, – Rusija kariuomenę išves 1993 metų viduryje, – negali būti tas variantas, kuris būtų labiau priimtinas?

V. ISAKOVAS. Aš stebiuosi, kaip Jūs nesuprantate, kad 1994 metai – tai ir B. Jelcino, ir Užsienio reikalų ministerijos, ir Gynybos ministerijos suderinta pozicija. Greičiau niekaip negalime. Atvirkščiai, norime išvesti kuo greičiau. Pas mus yra politinių jėgų, kurios apskritai nenori išeiti iš Baltijos valstybių ir iš Lietuvos. Su jomis teko nemažai aiškintis, net kovoti. Nuo to, kaip elgsis derybų delegacijos, priklausys visa Rusijos ir Lietuvos santykių ateitis. Helsinkio proceso dalyviai irgi nurodė, jog visos problemos turi būti sprendžiamos derybomis. Noriu pasakyti, kad dar prieš mėnesį mes negalėjome pasiūlyti 1994 metų. Dabar jau galime tai pasiūlyti, Lietuva tai turi vertinti.

Č. STANKEVIČIUS. Mes norėtume, kad kariuomenė būtų išvedama greičiau.



Prieš jėgą – jėga.



Derybų su TSRS delegacija pakeliui į Maskvą. 1990 m.



Pirmasis tarpvalstybinis Vytauto Landsbergio vadovaujamos delegacijos susitikimas su Nikolajaus Ryžkovo vadovaujama delegacija.



Spaudos konferencija Lietuvos atstovybėje Maskvoje.

V. ISAKOVAS. Lietuvos pozicija reiškia, kad viskas gali labai užsitęsti, kad Rusijos ir Lietuvos santykiai labai susikomplicuos. Kam mums to reikia? Sutikite su 1994 metais; kol nesutarsime, ekspertai negalės dirbti su tekstais.

Č. STANKEVIČIUS. Žinoma, mes negalime pasipriešinti jėga, Jūs galite dar kartą mus „nubausti“, kaip 1940 metais. Tačiau tokia Rusijos pozicija neturi nieko bendro nei su tarptautine teise, nei su demokratija. Mūsų neįtikino Rusijos argumentai, kad 1994 metai – tai greitas kariuomenės išvedimas. Galite mažinti savo kariuomenę, pavyzdžiui, paleisti karininkus.

V. ISAKOVAS. Gaila, kad mūsų argumentai Jūsų neįtikino. Rusijoje mes turėjome palaužti kariškių pasipriešinimą. Kariškiai negali šiaip sau išeiti. Ginkluotės negalime palikti. Mes net kelis mėnesius nagrinėjome, tiesiog kovojome dėl šio termino, o dabar Jums ir šito maža?

FIODORAS MELNIČIUKAS, Rusijos Šiaurės Vakarų karinės grupuotės vado pirmasis pavaduotojas. Patikėkite, kariškai apie 1994 metus net negalvoja. Jie ir dabar netiki, kad taip greitai reikia išeiti. Mums dar teks daug ką įtikinėti. /.../ Norime pirmiausia išvesti kariuomenę iš Lietuvos. Lietuvai jaučiame simpatijas, todėl daug ką darome greičiau negu Latvijoje ir Estijoje. Išvesti greičiau negalime fiziškai. Jau dabar kariuomenei nekeliame uždavinio palaikyti kovinę parengtį. Tik tiek, kiek reikia dalinių funkcionavimui.

Č. STANKEVIČIUS. Ar galime pradėti diskutuoti dėl kariuomenės išvedimo grafiko? Manome, kad yra galimybių sutrumpinti išvedimo terminus. Ar Kozyrevo išdėstytos pozicijos, pavyzdžiui, dėl butų statybos iš Lietuvos išvedamiems karininkams, yra Rusijos keliamos išankstinės sąlygos?

F. MELNIČIUKAS. Dėl butų galime atsižvelgti į tai, kad dalis karininkų jau privatizavo butus ir jiems butų nereikės statyti.

GEDIMINAS ŠERKŠNYS. Ar turime suprasti, kad Rusija pateikia išankstines derybų sąlygas?

V. ISAKOVAS. Tai nėra išankstinės sąlygos. Bet apie tai turime kalbėti.

Pietų pertrauka (13.35–15.00).

Derybų tęsinys.

Č. STANKEVIČIUS. Gerai, kad bandome ieškoti sprendimų. Turime faktą – įvykusį referendumą dėl Rusijos kariuomenės išvedimo, yra 1992 metų terminas. Tautos valios negalime pakeisti, tai būtų neteisėta. Rusijos pasiūlymus vertiname labai rimtai, galime svarstyti motyvaciją ir pan. Gal darbas su Lietuvos siūlomą grafiku, jo analizė padės rasti rezervų paspartinti kariuomenės išvedimą? Gal delegacijos gali duoti pavedimus ekspertams dirbti su išvedimo grafiku? Manau, kad dar turime galimybių ieškoti trumpesnio išvedimo termino. Labai vertiname tai, kad ir Rusija žada ieškoti galimybių išvesti kariuomenę anksčiau. Ar Rusija būtinai turi ratifikuoti susitarimus dėl kariuomenės išvedimo?

V. ISAKOVAS. Maskvoje aš pasitikslinsiu, ar būtinas ratifikavimas. Kiek man žinoma, Lietuva nežada teikti ratifikavimui. Neįsivaizduoju, kaip galės dirbti ekspertai, kol jie nežinos galutinio kariuomenės išvedimo termino. Kaip suderinti 1992 ir 1994 metus? Suprantu, kad negalite paneigti referendumo rezultatų, tačiau kaip išvengti šito prieštaravimo?

Č. STANKEVIČIUS. Šiandien minėjote, kad Lietuvoje yra apie 36 tūkst. kariškių, anksčiau sakėte, kad buvo 35 tūkst. Ar tai reiškia, kad Rusijos kariuomenė Lietuvoje padidėjo be Lietuvos leidimo? Ar Rusija atmeta mūsų siūlomą grafiką išvesti kariuomenę 1992 metais, nes, kaip teigiate, yra daug įvairių faktorių?

V. ISAKOVAS. Dar nėra kur išvesti, nėra paskirtų išvedimo vietų. 1992 m. išvesime tik apie trečdalį kariuomenės. Lietuva nenori atsižvelgti į išvedamos kariuomenės įsikūrimo problemas, o skaičiuoja vien kariuomenės išvedimo laiką, tai neteisinga.

Č. STANKEVIČIUS. Rusijos pasiūlymas išvesti kariuomenę 1994 metais gali būti nagrinėjamas, bet tik dėl to, kad galima būtų sutrumpinti Rusijos siūlomą kariuomenės išvedimo terminą.

V. ISAKOVAS. Rusija gali svarstyti, kaip dalį jos padarytos žalos Lietuvai kompensuoti ginklais. Suprantu, kad mūsų siūlomi 1994 metai – Jums problema. Vis dėlto kokia Lietuvos pozicija?

Č. STANKEVIČIUS. Mes turime savo grafiką, Jūs – savo. Taip ir pažymėkime derybų protokole.

V. ISAKOVAS. Rusija padarė maksimumą. Padaryti kitaip negalime fiziškai. Mūsų kariškiai nesutinka ir su 1994 metais, tačiau mes priėmėme šį sprendimą. Žinoma, kai kurias karines dalis galime išvesti ir anksčiau, tačiau visos kariuomenės anksčiau išvesti negalime. Rusija padarė viską, ką gali. Mes važiuojame ir džiaugėmės, kad vežame Lietuvai dovaną, o Lietuva visiškai nesidžiaugia. Juk anksčiau galėjome kalbėti tik apie 1999 metus. Jūsų referendumas paskatino mus sutrumpinti terminus iki 1994 metų; galime susitarti ir dėl dalinio žalos kompensavimo ginklais. Galiu pasakyti, kad 1994 metais kariuomenė iš Latvijos ir Estijos neišeis. Ten diskriminuojami etniniai Rusijos gyventojai, yra strateginių objektų ir kitų problemų. Lietuvos pateiktas grafikas – kariuomenės išvedimas 1992 metais – tai Rusijos kariuomenės išsiuntimo iš Lietuvos, o ne išvedimo grafikas. Su Rusija taip negalima elgtis. Sutinku, kad ekspertai turi tartis dėl kariuomenės išvedimo grafiko, žalos dalinio kompensavimo už 1940 metais sunaikintą Lietuvos kariuomenės turtą, dėl Rusijos kariškių socialinių reikalų. Tačiau pagrindinis klausimas: kariuomenės išvedimo terminas. Ekspertai nieko nepadarys, kol nežinos galutinio išvedimo termino. Lietuva turi apsispręsti ir priimti politinį sprendimą, t. y. sutikti su Rusijos siūlomu 1994 metų terminu. Rusija kelis mėnesius viduje kovojo dėl 1994 metų. O Jūs atmetate.

Č. STANKEVIČIUS. Vertinga tai, kad sutarėme, jog nėra teritorinių problemų ir pretenzijų, žmogaus teisių problemų, kad Rusija nereikalaus jokių karinių bazių Lietuvoje, kad išves savo kariuomenę. Lietuvos pasiūlymai dėl 1992 metų lieka. Tačiau Rusija nesutinka pavesti ekspertams nagrinėti kitokio jos kariuomenės išvedimo grafiko negu 1994 metai. Ar taip?

V. ISAKOVAS. Ir dar dėl tranzito per Lietuvą.

Č. STANKEVIČIUS. Sunku kalbėti apie tranzitą, kol Lietuvoje yra Rusijos kariuomenė. Tačiau mes apsvarstysime Jūsų pasiūlymus.

1992 m. rugpjūčio 28 d. (penktadienis)

Artėja V. Landsbergio ir B. Jelcino susitikimas. Prieš kelias dienas V. Landsbergis susitarė su B. Jelcinu, kad susitikimas įvyks Maskvoje rugsėjo 8 d. Labai įtemptai dirbame su projektų tekstais. /.../ Sekmadienį planuojame skristi į Maskvą, dirbsime su Rusijos ekspertais ir delegacija, kad valstybių vadovams liktų mažiau problemų /.../.

1992 m. rugpjūčio 30 d. (sekmadienis)

Vakare išskridome į Maskvą (Egidijus Jarašiūnas, Saulius Pečeliūnas, Gediminas Šerkšnys, Vilenas Vadapalas, Stasys Stačiokas ir kiti asmenys). Pirmiausia susitikome su Rusijos gynybos ministro patarėjais Genadijumi Melkovu ir Aleksandru Jevstignejevu, buvusios Ščit organizacijos nariais, taip pat keliais pulkininkais, Rusijos gynybos ministerijos atstovais. Jie yra gavę Pavelo Gračiovo pavedimą su mumis kiek įmanoma suderinti kariuomenės išvedimo dokumentus, kad rugsėjo 8 d. juos galėtų pasirašyti valstybių vadovai V. Landsbergis ir B. Jelcinas. Dirbome dvi dienas, po 16 valandų per parą, miegojome po 3–4 val., ir tai labai blogai, nes jaudinomės ir pergyvenome, ar nepadareme klaidų, – neturėjome teisės padaryti nors mažiausios klaidos. Tačiau šį kartą Rusijos atstovų požiūris buvo labai konstruktyvus. Jautėme, kad derybų iniciatyvą iš



Kas ką?



Rengiamasi pasitraukti.

Rusijos užsienio reikalų ministerijos pareigūnų perėmė Rusijos gynybos ministerijos žmonės. Rusijos atstovai pirmą kartą per visą derybų laikotarpį ne tik klausėsi mūsų argumentų, bet ir diskutavo, ieškojo abiem valstybėms priimtinių formuluočių. Derybų pagrindu buvo paimti Lietuvos parengti susitarimų projektai. Rusijos derybų delegacijos vadovas Viktoras Isakovas buvo atvykęs labai trumpam. Negrąžu džiaugtis kito žmogaus nelaime, ypač susijusia su sveikata, tačiau kelios savaitės prieš tai V. Isakovą buvo sugriebęs apendicitas, jis buvo operuotas ir, kol gulėjo ligoninėje, jam nedalyvaujant ir į derybas įsijungus Rusijos gynybos ministerijos ekspertams, mums pavyko gerokai pasistūmėti Lietuvai palankia linkme. Taigi Rusijos derybų delegacijos vadovas V. Isakovas buvo atvykęs labai trumpam, nes tik prieš kelias dienas buvo pradėjęs vaikščioti po operacijos, laikėsi labai santūriai, į pokalbį beveik nesikišo, daugiau klausėsi. Prisimindamas, kaip jis bandydavo mus „auklėti“ per ankstesnius delegacijų susitikimus ir kaip skausmingai priimdavo Č. Stankevičiaus dėstomus argumentus, nors jie buvo grindžiami tarptautine teise ir teisingumu, buvau nustebęs, kad šį kartą jis taip ramiai reaguoja į Rusijos ekspertų dėstomą pasikeitusią Rusijos poziciją ir mums palankias dokumentų pataisas. Gal todėl, kad dar nelabai suprato, kas čia vyksta, iš kur derybose atsirado nauji Rusijai atstovaujantys asmenys ir kokie jų įgaliojimai.

Žinoma, kariuomenės išvedimo terminas, su kuriuo sutinka Rusija, – 1993 m. rugpjūčio 31 d. – Lietuvai yra palankus ir priimtinas. Tai mūsų pergalė (o gal Dievo dovana mums už nuoseklią ir tvirtą poziciją?). Tačiau visgi palaukime rugsėjo 8 d., kai abiejų valstybių vadovai pasirašys parengtus dokumentus. Tuomet galėsime būti tikresni dėl to, kad nesame apgauti, nes ši valstybė jau ne kartą davė pagrindą ja nepasitikėti.

1992 m. rugsėjo 6 d. (sekmadienis)

Į Maskvą atskridome vėlai vakare. Lėktuvas vėlavo, nes iš Vilniaus išskridome pavėlavę 15 min., be to, pūtė stiprus priešpriešinis vėjas. Oro uoste skubiai sėdome į mūsų laukiančias mašinas, o Č. Stankevičius su E. Bičkausku mūsų ambasados „kadilaku“ nulėkė nieko nelaukdam, nes Rusijos delegacija jau laukė Lietuvos ambasadoje. Šį kartą jai vadovavo Rusijos užsienio reikalų ministro pavaduotojas Vitalijus Čiurkinas. Dalyvavo V. Isakovas, kiti Rusijos delegacijos nariai, daug naujų žmonių. Derybos prasidėjo ir vyko labai sunkiai bei įtemptai. Vien V. Čiurkino laikysena ir kalbėsena rodė, kas čia yra padėties šeimininkas. Pradžioje jis pabandė tiesiog diktuoti, ką mes turime padaryti, kur turime nusileisti, kad dokumentai būtų pasirašyti. Bendras išpūdis buvo gana slogus, pasijutau lyg 1940 m. birželį, kai į Kremlį buvo pakviestas Juozas Urbšys ir kiti Lietuvos atstovai. V. Isakovas Rusijos poziciją dėstydamas susiraukęs ir kažkaip vangiai, lyg kažkuo abejodamas ir visko iki galo nepasakydamas, o V. Čiurkinas buvo ciniškai atviras ir tiesiog nenumaldomas, net pačius bjauriausius dalykus sakė šypsodamasis... Patyręs, ryžtingas, gudrus. Staigi reakcija, tvirtas ir pasitikintis savimi, nesileidžiantis į diskusijas, kai pajunta, kad gali pralaimėti. Nevengia cituoti tų mūsų parengtų ir su Rusijos atstovais suderintų dokumentų tekstų, kurie jam parankūs, ir „nemato“ tų teksto dalių, pagal kuriuos Rusija gauna daugiau, negu jai priklausytų, nors dokumentai sudaro vientisą visumą ir atspindi tam tikrus abipusius kompromisus. Ir dar įžūlus, kartais net chamiškas. Žodžiu, tikras seno imperinio mąstymo valstybės atstovas, ginantis tik jos interesus ir be jokių sentimentų atmetantis viską, kas su tuo nesuderinama. Tarptautinė teisė ir teisingumas jam neegzistuoja, yra tik Rusijos interesai. Kai Č. Stankevičius, reaguodamas į bandymus diktuoti Lietuvos delegacijai, kas ir kaip turėtų būti parašyta rengiamuose dokumentuose, replikavo, jog elementarus politinis padorumas, tuo labiau vykstant deryboms, reikalauja, kad Rusijos pozicija nebūtų tokia griežta ir nebūtų reiškiamą tokiu būdu, kaip tai daro Rusijos atstovai, V. Čiurkinas jį šurkščiai nutraukė: „Nekalbėkime apie padorumą, palikime tai kitiems, nes čia esame

tik dėl to, kad turime interesų. Mes – savo, o Jūs – savo. Ir mūsų reikalas juos ginti. Tik dėl to čia atvykome.“

Sekmadienio vakare derybos vyko iki 23 val. 30 min. Tekstai buvo derinami labai sunkiai, ypač dėl teisių perėmimo, dėl Rusijos pareigos vykdyti jai atitekusių tarptautinius įsipareigojimus, kylančius iš Sovietų Sąjungos padarytų tarptautinės teisės pažeidimų Lietuvos atžvilgiu, įskaitant pareigą atlyginti Lietuvai padarytą žalą. Tvyrojo didžiulė įtampa. Ne kartą atrodė, kad susitarti neįmanoma, kad derybos atsidurs aklavietėje. Kategoriškas Rusijos reikalavimas išbraukti iš vadinamosios pagrindinės sutarties net „švelniausiu būdu“ suformuluotas nuostatas apie Rusijos pareigą vykdyti tarptautinius įsipareigojimus, taip pat ir dėl žalos atlyginimo, mums buvo nepriimtinas. Nurodytas nuostatas turėjome kokių nors būdu užfiksuoti. Nors Č. Stankevičius kelis kartus atkakliai bandė siūlyti šias nuostatas išsaugoti pagrindinėje sutartyje, V. Čiurkinas buvo kategoriškai prieš. Jis tiesiai pareiškė, kad jeigu Lietuva ir toliau reikalaus įrašyti minėtas nuostatas, derybos gali tęstis dar labai ilgai; B. Jelcino ir V. Landsbergio susitikime nieko nebus pasirašyta, žodžiu, viskas bus atidėta neribotam laikui. Tai buvo panašu į ultimatumą: arba sutikite su Rusijos pozicija, arba galite išvažiuoti namo be nieko, taip pat ir be kariuomenės išvedimo grafiko. V. Čiurkinas kreipėsi į Č. Stankevičių: „Sutikite su Rusijos pasiūlymais, o po to galima bus pasirašyti susitarimus ir išgerti šampano“. Č. Stankevičius atsakė: „Na taip, kaip 1940 metais, tada irgi vyko derybos, buvo geriamas šampanas... Gal dar eisime filmo pažiūrėti? – bet mes neužmiršome, kas įvyko po to; tai žino visi“. V. Čiurkinas reagavo gana atžagariai: „Na gerai, negersime mes Jūsų šampano, tačiau pagalvokite ir apsispręskite, nes susitarimai gali būti nepasirašyti...“

Pirmadienį visą dieną iki vėlaus vakaro dirbome su tekstais. Vakare atskrido V. Landsbergis, A. Saudargas, V. Katkus, kiti Lietuvos pareigūnai. Apie 23 val. 30 min. delegacija susirinko trečiame aukšte, V. Landsbergiui skirtame kabinete. Aptarinėjome tekstus, aiškinome, kaip suprantame vieną ar kitą nuostatą. Pirmininkas buvo skaitęs ankstesnius susitarimų projektus, per pastarąsias dienas jie truputi pasikeitė, todėl Pirmininkas smulkiai aiškinosi dėl visų naujų pataisų, jų prasmės, interpretavimo. Jau po 24 val. paklausė, kas dar norėtų ir galėtų padirbėti, ypač su tekstais lietuvių kalba, nes laiko vertimams liko labai nedaug. Visi buvome gerokai pavargę, todėl tą naktį nieko reikšmingesnio nebenuveikėme. /.../

Vilties išsaugoti pagrindinėje sutartyje anksčiau su Rusijos atstovais suderėtas 9 ir 12 straipsnių nuostatas nepraradome iki pat rugsėjo 8 d. ryto. V. Isakovas išvažiavo iš mūsų ambasados beveik vidurnaktį, taip ir nesulaukęs Lietuvos delegacijos sutikimo išbraukti minėtų nuostatų iš sutarties, nes Č. Stankevičius tikėjosi, kad ryte V. Landsbergis pasikalbės su B. Jelcinu telefonu ir pagrindinės sutarties tekste galbūt pavyks palikti 9 ir 12 straipsnių nuostatas. Deja. Rugsėjo 8 d. rytą į Lietuvos ambasadą atvyko Rusijos Prezidento patarėjas Genadijus Burbulis. Jis susitiko su V. Landsbergiu ir perdavė, kad B. Jelcinas nenori pasirašyti suderėto pagrindinio susitarimo, nes jam nepriimtinas 9 straipsnis, numatantis, jog Rusija kaip kompensaciją perduos Lietuvai kai kurią ginkluotę ir amuniciją. Rusijos pozicija: žodžio „kompensacija“ dokumentuose neturi būti. Tai labai prastas ženklas. Panašu į tai, kad Užsienio reikalų ministerijos fundamentalistai kažkaip „priėjo“ prie B. Jelcino ir sugebėjo jį įtikinti, jog net tokia „nekalta“ formuluotė apie kompensavimą Rusijai yra pavojinga. Iš karto prisiminiau B. Jelcino žodžius, kuriuos jis pasakė ir kuriuos pats girdėjau, kai buvo rengiama pasirašyti Lietuvos ir Rusijos tarpvalstybinių santykių pagrindų sutartis: „Už Staliną aš nemokėsiu“.

Prisimindami V. Čiurkino grasinimus, kad jeigu Lietuva nenusileis ir toliau reikalaus nuostatas dėl žalos atlyginimo įrašyti į pagrindinę sutartį, gali atsitikti ir taip, kad susitarimai apskritai nebus pasirašyti, negalėjome rizikuoti; teko sutikti su Rusijos siūlymu pagrindinės sutarties 9 ir 12 straipsnių kai kurias nuostatas įrašyti į atskirą Lietuvos



Namo, į Rytus.



Lietuvos savanoriai 1990 m.



Savanoriai 1991 m. rugpjūtį.

pareiškimą, kuris bus pridėtas prie pagrindinės sutarties, nors mūsų derybų delegacijai tai buvo labai sunkus sprendimas.

1992 m. rugsėjo 8 d.

Intensyviai dirbome iki 13 val. Lyginome tekstus rusų ir lietuvių kalba, taisėme vertėjų padarytus netikslumus /.../. Nuo Lietuvos ambasados pastato pajudėjome 16 val. 30 min. Išsirikiavo ištisa mašinų kolona, eismas Novaja arbatskaja (buvusia Kalinino) gatve buvo uždarytas. Iki Kremliaus vos 5 minutės kelio. Dokumentų pasirašymo ceremonija vyko Vladimiro salėje. Lydėjo Rusijos Federacijos valstybės sekretorius Genadijus Burbulis. Salėje nedaug žmonių – dalyvauja pirmieji Rusijos asmenys: J. Gaidaras, R. Chazbulatovas, kiti aukšti pareigūnai, B. Jelcino padėjėjai, žurnalistai. /.../ 16 val. 45 min. V. Landsbergis kviečiamas užėiti pas B. Jelciną. Visi Rusijos atstovai įsitempę, susimąstę, nė vienas nesišypso. Mūsų delegacijos nuotaika geresnė, žvalgomės po salę, ant kurios kupolo likę Vladimiro apdovanojimai, dvigalviai ereliai. Juokaujame, kad jie liko nenumušti tik dėl to, kad buvo labai aukštai. 17 val. 10 min. pagrindiniais laiptais į salę nusileidžia V. Landsbergis ir B. Jelcinas. Rusijos kariuomenės išvedimo grafiką ir dar du dokumentus pasirašo A. Butkevičius ir P. Gračiovas. Laukiame, kada prie stalo atsisės V. Landsbergis ir B. Jelcinas, jie turi pasirašyti pagrindinį susitarimą. Bet kas gi čia vyksta? Jie neatsisėda prie stalo, o B. Jelcinas prieina prie Lietuvos delegacijos, spaudžia rankas ir lyg atsiprašinėdamas sako: „Nesijaudinkite, kariuomenės išvedimo grafikas pasirašytas, Estija ir Latvija ir šito neturi“. Niekas nieko nesupranta. B. Jelcinas atsisveikina ir išeina. Vėl automobilių kortežas, vėl gatvėse uždarytas eismas ir po 5 minučių – mes jau Lietuvos ambasadoje.

V. Landsbergis trumpai papasakojo, kaip vyko jo pokalbis su B. Jelcinu. Vos tik įėjęs į jo kabinetą, pastebėjęs, kad B. Jelcinas kažkoks paniuręs, nesišypso, net pyktelėjęs. Pradėjome skaityti pagrindinės sutarties tekstą. Jis gerokai subraukytas. B. Jelcinas rodo straipsnį apie Rusijos pareigą atlyginti Lietuvai padarytą ekologinę žalą. /.../ Po to rodo kitus sutarties straipsnius ir sako: čia dar nelabai aišku, čia dar reikia pataisyti ir pan. Mėginau sakyti, kad tai galima padaryti nors ir dabar, tačiau B. Jelcinas tvirtai pasakė, kad šio dokumento jis negali pasirašyti. Kas buvo vėliau, Jūs visi matėte. /.../

Visų nuotaika labai prislėgta. Ne tik dėl to, kad mus apgavo. Tai buvo kažkas daugiau. Tiesiog fiziškai pajutau, kad greta yra didelis ir galingas kaimynas, kuris gali atvirai diktuoti. /.../ Jeigu būtume žinoję, kad pagrindinis susitarimas nebus pasirašytas, Rusijos kariuomenės išvedimo grafiko preambulė būtų kitokia, – preambulėje nebūtų apsiribota tuo, kad grafikas sudarytas remiantis pagrindine sutartimi, būtų rasta formuluotė, kuri labiau pabrėžtų, jog pats grafikas yra tarptautinė sutartis. Gerai, kad Č. Stankevičiaus iniciatyva Rusijos kariuomenės išvedimo grafikas tą dieną (ryte) buvo parengtas tokios formos, kad abiejų valstybių gynybos ministrai jį turėjo pasirašyti ne tik kaip gynybos ministrai, bet kaip valstybių įgalioti atstovai: „už Rusijos Federaciją“ ir „už Lietuvos Respubliką“.

/.../ G. Šerkšnys pradėjo abejoti, ar mes neįteisiname Rusijos armijos buvimo Lietuvoje, nes „Funkcionavimo“ taisyklėse yra kai kurių straipsnių, kuriose rašoma, kad Rusijos armija yra Lietuvoje. Nesutikau su tokiu požiūriu, pasakiau, kad Rusijos kariuomenės buvimo Lietuvoje jokiais būdais neįteisiname ir kad vien iš to, kas nurodyta „Funkcionavimo“ taisyklėse, negalima daryti išvadų apie kokį nors kariuomenės įteisinimą. Tokio pobūdžio valstybės sutikimai turi būti išreiškiami labai aiškiai ir konkrečiai, o šiuo atveju rašoma tik apie išvedamos kariuomenės funkcionavimą. Nežinau, ar visi sutiko su mano argumentais, bet daugiau dėl šio klausimo delegacijoje nebuvo diskutuojama. E. Bičkauskas staiga pareiškė, kad be pagrindinės sutarties Rusijos kariuomenės išvedimo grafikas negalioja. Tai visus labai sujaudino. Tačiau tik trumpam. Tai vienas, tai kitas delegacijos narys, taip pat ir mudu su V. Vadapalu, pradėjome abejoti tokio teiginio pagrįstumu. Rėmėmės po grafiku

esančiais žodžiais „už Rusijos Federaciją“ ir „už Lietuvos Respubliką“; šie keli žodžiai reiškė, kad grafikas pasirašytas valstybių vardu, vadinasi, grafikas tapo tarptautine sutartimi, galiojančia ir be pagrindinės sutarties. Ir nors E. Bičkauskas dar kartą pakartojo, kad be pagrindinės sutarties grafikas negalioja, delegacija su tokiu aiškinimu nesutiko ir nutarė laikytis tokios pozicijos: Rusijos kariuomenės išvedimo grafiko pasirašymas yra tarptautinės sutarties pasirašymas, ši sutartis įsigaliojo nuo jos pasirašymo ir turi būti vykdoma. Č. Stankevičius pasakė: „Dabar svarbiau pasirūpinti tuo, kad grafikas būtų vykdomas, o ne abejoti jo teisine galia“. /.../

Vakare Rusijos televizijos laida *Vesti*, komentuodama derybas bei tai, kas buvo pasirašyta ir nepasirašyta Kremliuje, tai įvertino kaip didelę Rusijos diplomatijos pergalę. Bet mes jau buvome „išsiaiškinę“ situaciją, sudėlioję teisinius argumentus ir galvojome visiškai kitaip: svarbiausia tai, kad turime pasirašytą Rusijos kariuomenės išvedimo grafiką, tai tarptautinė sutartis, Rusija privalės ją vykdyti. Todėl tai, kas šiandien įvyko, yra didelė Lietuvos, o ne Rusijos pergalė.

1993 m. kovo 26 d.

/.../ Seimo rinkimų antrasis turas įtvirtino LDDP vienvaldystę. Prezidentu taip pat tapo šios partijos lyderis A. Brazauskas. Jau prieš kelis mėnesius paaikškėjo, kad delegacijos sudėtis bus pakeista. Apie tai spaudoje viešai prabilo G. Kirkilas ir E. Bičkauskas. Buvo kaltinamas Č. Stankevičius, esą, jis nesukalbamas, per daug kategoriškas ir Rusijos delegacijai visiškai nepriimtinas. Tokie teiginiai buvo labai netikėti, nes už jų aiškiai matėsi kiti tikslai: pašalinti Č. Stankevičių iš delegacijos visiškai nekreipiant dėmesio į tai, kad būtent Č. Stankevičiaus „nesukalbamumas“ lėmė, jog Rusija pradėjo kalbėtis su mumis kaip su užsienio valstybe.



Rusams vis dar neaišku, per kur išeiti. 1992 m.



Išeina. 1993 m.

Vakar, t. y. kovo 25 d., senoji delegacija nustojo egzistavusi. Išvakarėse paskambino Č. Stankevičius ir pranešė, kad rytoj, 10 val., delegacija kviečiama pas Respublikos Prezidentą. Delegacija susirinko anksčiau Juridiniame skyriuje. Iš spaudos žinojau, kad būsiu paskirtas į naująją delegaciją. Jau anksčiau delegacijoje buvome sutarę, kad vengsime įeiti į naująją delegaciją, jeigu senoji bus paleista. Todėl aš tiesiai paklausiau, ar nereikėtų per susitikimą su Respublikos Prezidentu pasiūlyti išlaikyti senosios delegacijos politinį branduolį. Niekas neprieštaravo, tik Č. Stankevičius suabejojo, ar reikia kalbėti apie jo asmenį, nes Respublikos Prezidentas gali tai suprasti kaip asmeninį interesą.

/.../ Susitikimas su Respublikos Prezidentu paliko sunkų įspūdį. Jis kelis kartus padėkojo už padarytą darbą, atrodo, klausėsi, ką sakė delegacijos nariai, užsirašinėjo, tačiau kai baigiantis pokalbiui pamėgino apibendrinti tai, ką norėjome jam išdėstyti, į ką atkreipti dėmesį, pasirodė, kad jis nesuvokė, jog be senosios delegacijos politinio branduolio naujoji delegacija bus daug silpnesnė. Kalbėjau bene paskutinis iš delegacijos narių. Atvirai pasakiau, kad numatant naujosios delegacijos sudėtį nepavyko išsaugoti politinio tęstinumo, kad be reikalo atsisakoma pasinaudoti ankstesnės delegacijos narių sukaupta politine patirtimi, kad ta patirtis buvo kaupiama ilgai, ji tiesiog iškentėta, kad naujoji delegacija turės sėsti prie derybų stalo nedelsiant, bet ji neturės tiek patirties, kiek jos reikia norint derėtis su Rusija... Žodžiu, norėjau atkreipti dėmesį į tai, kas man tada atrodė svarbiausia: kodėl derybų delegacija daroma silpnesnė, ar to reikia, ar tai nepakenks Lietuvai. Nežinau, ar Respublikos Prezidentas suprato, ką norėjau pasakyti, tačiau išeinant delegacijai Respublikos Prezidentas paprašė likti kelioms minutėms. Paklausė, kas iš senosios delegacijos narių, mano manymu, turėtų būti įrašytas į naująją delegaciją. Tiesiai pasakiau, kad turi likti Č. Stankevičius, E. Jarašiūnas ir R. Ozolas, galbūt ir kiti asmenys. Respublikos Prezidentas atsakė, kad dėl R. Ozolo ir E. Jarašiūno dar galima pagalvoti, bet Č. Stankevičius esąs „sunkus žmogus, rusai jo labai nemėgsta“...

12 val. susirinko naujoji delegacija. Respublikos Prezidentas papasakojo apie pokalbį su senąja delegacija, užsiminė, kad aš kalbėjau apie politinį perimamumą. Žodžio paprašė N. Medvedevas, pasiūlė pagalvoti, ar delegacijos nereikėtų papildyti G. Šerkšniu, kuris, pasak jo, turi gerą sisteminių mąstymą. Respublikos Prezidentas atsakė, kad ir anksčiau nebuvo proporcingo partinio atstovavimo, kam jis reikalingas dabar. Paprašiau žodžio ir dar kartą pasiūliau padiskutuoti dėl delegacijos sudėties papildymo. Atvirai pasakiau, kad delegacija atnaujinta per daug, kad ankstesnės delegacijos sukaupimą patyrimą galima panaudoti geriau, kad į delegaciją būtina įrašyti Č. Stankevičių, R. Ozolą ir E. Jarašiūną, kad tai duos daug daugiau naudos, kad nežinia kuo grindžiamos abejonės dėl šių žmonių dalyvavimo naujojoje delegacijoje yra visiškai neįtikinamos. N. Medvedevas suabejojo dėl Č. Stankevičiaus ir pasakė, kad „jo kalbėjimas kiekvienam rusui yra visiškai nepriimtinas ir tik atstumia“! Įdomu, iš kur tokia informacija? Ar tik ne iš E. Bičkausko, nes tai labai panašu į jo žodžius, pasakytus Maskvoje. Įsiterpiau dar kartą: argi čia svarbu politinis proporcingumas; argi nereikia kritiško žvilgsnio iš šalies, kad galima būtų tinkamai išnagrinėti įvairius derybinius pasiūlymus; argi nereikalinga politinė derybų patirtis? Kas galės sėstis ir toliau derėtis su Rusija nežinodamas, kodėl anksčiau buvo įrašytas šis, o ne kitas žodis? Naujoji delegacija akivaizdžiai sukluso. Pirmas sureagavo Virgilijus Bulovas, naujosios delegacijos vadovas. Jis kreipėsi į Respublikos Prezidentą sakydamas, kad yra linkęs atsižvelgti į tai, ką aš sakau, ir netgi neprieštarautų, jeigu į delegaciją būtų įtrauktas Č. Stankevičius. Respublikos Prezidentas lyg ir nustebo: paklausė, ar tikrai Č. Stankevičius galėtų būti delegacijoje? V. Bulovas atsakė, kad galėtų. Tuo metu įėjo kažkas iš Respublikos Prezidento padėjėjų ir pranešė, kad jau laukia žurnalistai. Respublikos Prezidentas paklausė lyg pasitikslindamas: ką gi, pasiūlysiu opozicijai, tegul pasiūlo savo atstovus. Per spaudos konferenciją jis tą pakartojo viešai. Taigi dar yra vilčių. Tuojau pat susiradau

Č. Stankevičių ir R. Ozolą, pranešiau apie principinį Respublikos Prezidento sutikimą, kad Č. Stankevičiui, E. Jarašiūnui ir R. Ozolui galbūt bus pasiūlyta įeiti į delegaciją. Atrodo, kad toks ankstesnės delegacijos narių grupės asmenų, o ne atskiro asmens dalyvavimas naujojoje delegacijoje R. Ozolui visiškai priimtinas. Jis sako, kad dar pasitars, tačiau svarbiausia, kad tai įmanoma. Įdomu, ar jiems tikrai bus pasiūlyta tapti naujosios delegacijos nariais ir ar jie sutiks? Jeigu jie atsisakys, galvoju, kad taip pat trauksiuos iš delegacijos. Nors prieš tai Č. Stankevičius man sakė, kad aš turėčiau likti delegacijoje, nes ten galiu būti naudingas, o atsistatydinti visada suspėsiu ... /.../

1993 m. balandžio 10 d.

Įvyko keli naujosios derybų delegacijos posėdžiai. R. Ozolas, E. Jarašiūnas ir Č. Stankevičius į delegaciją dar nepaskirti, tačiau aktyviai dalyvauja jos darbe. Atrodo, kad V. Bulovas jau įsitikino, kad be jų paramos ir patirties būtų sunku. Žinau, kad Č. Stankevičius nesutiko būti naujosios delegacijos nariu, nes pradžioje nebuvo į ją įrašytas. Kad ir kaip būtų, gerai, kad senosios delegacijos politinis branduolys vėl sutelktas ir galės tiesiogiai dalyvauti priimant sprendimus.

Pokalbiai naujojoje delegacijoje rodo, kad kai kuriems naujiems nariams bus sunku nepasiduoti Rusijos „gundymams“. Jų vartojamos sąvokos, terminija patvirtina, kad tai, jog jie pastaraisiais metais nedalyvavo politikoje, buvo nutolę nuo Lietuvos ir Rusijos santykių problemų, dabar gali gana skaudžiai atsiliepti. Svarbiausias dalykas, ko nauji delegacijos nariai dažnai iki galo nesuvokia, yra tai, kad Lietuva yra tokia pati valstybė, kaip ir Rusija, kad tarp Lietuvos ir Rusijos gali būti tik tarpvalstybiniai santykiai ir kad Lietuvos pozicijos turi būti formuluojamos ir išreiškiamos tik per įgaliotas valstybės institucijas, o ne per atskiras žinybas, nes žinybiniai interesai ne visada gali sutapti su visos valstybės interesais.

Į Lietuvą buvo atvykęs Rusijos Aukščiausiosios Tarybos gynybos ir nacionalinio saugumo komiteto pirmininkas S. Stepašinas. Pokalbyje su delegacijos nariais jis viešai patvirtino, kad Rusijos kariuomenė iš Lietuvos bus išvesta iki rugpjūčio 31 d. ir kad Rusija nekelia jokių naujų kariuomenės išvedimo sąlygų. Tai gera naujiena, tuo labiau, kad prieš kelias dienas Rusijos gynybos ministras P. Gračiovas pareiškė, jog kariuomenės išvedimas iš Baltijos valstybių yra stabdomas. S. Stepašinas paaiškino, kad Lietuvai tai netaikoma, nes čia civilizuotai sprendžiami tautinių mažumų, žmogaus teisių ir kiti reikalai, be to, yra pasirašytas Rusijos kariuomenės išvedimo grafikas. Tačiau kai kas jo kalboje verčia nerimauti: S. Stepašinas pradėjo kalbėti apie kažkokius „abipusius atsiskaitymus“. Ar tai reiškia, kad Rusija kels Lietuvai turtines pretenzijas, kad žalos atlyginimo klausimas bus siejamas su nežinia iš kur kildintina Lietuvos pareiga Rusijai? Atrodo, kad delegacijų laukia karštas susitikimas. Jis turėtų įvykti balandžio pabaigoje Vilniuje. /.../

1993 m. balandžio 29 d. (Lietuvos delegacijos pasitarimas dėl derybų su Rusija, URM)

VIRGILIJUS BULOVAS. Gautas V. Isakovo laiškas. Kaltina, kad mes vilkiname derybas, nenorime tartis. Grasina, kad jeigu derybos nevyks, kariuomenės išvedimas gali sutrikti. Sako, kad atsakomybė teks Lietuvai. Anksčiau siūlė: 1) aptarti visų reikalų būklę ir atskirų susitarimų rengimo eigą; 2) toliau derinti su kariuomenės išvedimu susijusius dokumentus; 3) nagrinėti Lietuvoje liekančių Rusijos pensininkų ir kitų asmenų pensijų klausimus; 4) toliau dirbti su tekstais dokumentų, numatančių asmenų „persikėlimą“.

V. Bulovas prašo derybų delegacijos narių pareikšti nuomonę. /.../

Č. STANKEVIČIUS. Išanalizavau Estijos ir Latvijos derybų su Rusija dokumentus. Rusijos taktika yra labai aiški: nori įteisinti Rusijos kariuomenės buvimą, įrašydama nuostatas apie kariuomenės turtą, kariškių socialines garantijas ir kt. Tai būtų netiesioginis pripažinimas, kad Rusijos kariuomenė Lietuvoje buvo teisėtai. Mums tai labai pavojinga. Tuomet galime pa-



Rusijos derybų su Lietuva delegacijos vadovas Viktoras Isakovas.

laidoti mintį apie žalos atlyginimą. Jeigu jie mus „užlauš“, tai Estiją ir Latviją galės „sutvarkyti“ labai paprastai. Turime atsilaikyti dar tris mėnesius, iki rugpjūčio 31 d. Vėliau bus lengviau.

V. VADAPALAS. Galvoju, kad į V. Isakovo klausimus galima neatsakinėti, reikia iškelti savo klausimus.

R. OZOLAS. Reikia „užtempti“, pamėginkime susirašinėti, mes turime laimėti laiko.

Č. STANKEVIČIUS. Pritariu tam, ką sakė V. Sinkevičius. Jie nori rasti pretekstą arba atidėti kariuomenės išvedimą, arba kaip nors įteisinti (nors ir laikiną) savo kariuomenės buvimą Lietuvoje, įteisinti kariuomenės statusą, pasiekti, kad kariuomenė būtų išvedama sutarties pagrindu. Taip jie mėgins paneigti prievolę atlyginti Lietuvai padarytą žalą. Blogai, kad Estija pradėjo kalbėti su Rusija apie kariuomenės laikiną statusą Estijoje ir kt. Jie nejaučia, koks didelis pavojus už viso to slypi. Siūlau parašyti V. Isakovui, kad derybų delegacijos dar nepasiruošusios susitikti, kad turi dirbti ekspertų grupės ir pan. Būtinai turime kelti ir svarstyti žalos atlyginimo klausimą. V. Isakovas prie politinės sutarties nori grįžti ne todėl, kad norėtų ją pasirašyti, o todėl, kad nori išbraukti svarbiausius dalykus, kuriuos mums tada pavyko įrašyti į sutartį, o būtent: Rusija pripažįsta savo tarptautinius įsipareigojimus ir Lietuvai padarytą žalą. Aišku, mes labai aukštai iškėlėme kartelę, bet mums pavyko pasiekti, kad Rusija su tuo sutiktų, nors vėliau sutarties nepasirašė; dabar neturėtume trauktis. Turime laimėti laiko /.../.

(Dienoraščio užrašų pabaiga)

